

Ogólnopolskie spotkanie rodzin polskich jeńców wojennych z lat II wojny światowej, Warszawa, 21 października 2019 r.

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych (CMJW) od kilku lat aktywnie realizuje inicjatywę organizowania spotkań z rodzinami polskich jeńców wojennych, którzy w czasie II wojny światowej przeszli przez niemiecki i radziecki system obozowy. W latach 2016–2017 odbyły się spotkania rodzin jeńców z oflagów VII A Murnau i II D Gross Born. Od 2018 r. spotkania organizowane są dla rodzin jeńców ze wszystkich obozów jenieckich Wehrmachtu i obozów specjalnych NKWD, oraz innych osób zainteresowanych tą tematyką.

Prezentowany zjazd rodzin jenieckich odbył się 21 października 2019 r. w Warszawie. Został zorganizowany przy współpracy Instytutu Pamięci Narodowej w Centrum Edukacyjnym im. Janusza Kurtyki – „Przystanek Historia”. W gościnnej przestrzeni „Przystanku...” spotkali się zaproszeni goście – rodziny jeńców wojennych, powstańcy warszawscy, przedstawiciele urzędów i instytucji, a także pracownicy Muzeum – wszyscy, którzy konsekwentnie podejmują działania mające na celu zachowanie pamięci o losach polskich jeńców wojennych okresu II wojny światowej.

W imieniu Instytutu Pamięci Narodowej zgromadzonych przywitani: Tomasz Morawski – naczelnik Centrum Edukacyjnego oraz dr Rafał Leśkiewicz – zastępca dyrektora Biura Badań Historycznych. Następnie głos zabrała dr Violetta Rezler-Wasielewska – dyrektor CMJW, która również powitała przybyłych gości, przypomniała ideę spotkań rodzin jenieckich oraz podkreśliła rolę rodzin w zachowywaniu i upowszechnianiu pamięci o jeńcach wojennych.

Paulina Florjanowicz, dyrektor Departamentu Dziedzictwa Kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego zasygnalizowała obecnym swoją osobistą perspektywę – fakt bycia córką jeńca oflagu oraz powstańca warszawskiego. Wskazała również na potrzebę dokumentowania historii II wojny światowej przez takie instytucje jak CMJW.

Dalszą część spotkania zorganizowano w formie seminarium naukowego, prowadzonego przez prof. dr hab. Danutę Kisielewicz, które wypełniły wystąpienia prelegentów – zaproszonych gości oraz pracowników CMJW. O losach swojego ojca – por. Stanisława Chlebdy, jeńca Oflagu XI B Braunschweig i Oflagu II C Woldenberg, analizowanych przez pryzmat zjawiska „pamięci rodzinnej”, oraz związanych z tym wyzwaniach, opowiedział prof. dr hab. Wojciech Chlebda z Uniwersytetu Opolskiego. Podkreślił znaczenie „pamięci rodzinnej” w budowaniu „pamięci zbiorowej”. Przypomniał również, że dla zachowania pamięci o przeszłości ważne jest aktywne uczestnictwo dwóch stron – zarówno „dawców”, jak i „biorców” pamięci.

W wystąpieniu pt. „Trudny powrót do domu/normalności – trauma spowodowana niewolą”, dr Anna Czerner z Działu Naukowego CMJW, opowiedziała

z punktu widzenia socjologa o rzeczywistości obozowej – „pseudonormalności”, którą jeńcy byli zmuszeni wytworzyć podczas niewoli, aby przetrwać rozłąkę i separację od rodzin, pozostawionych w okupowanej Polsce. Nawiązując m.in. do korespondencji jenieckiej por. Andrzeja Mystkowskiego, jeńca oflagów II B Arnswalde i II D Gross Born, wskazała na przykłady psychologicznych mechanizmów wytwarzanych i stosowanych przez jeńców w celu przetrwania czasu odosobnienia. Przywołała również (nawiązując do badań prof. Antoniego Kępińskiego) psychiczne i emocjonalne skutki niewoli, które przez lata rezonowały w formie „zespołu stresu pourazowego”, wywierając wpływ na psychikę i dalsze życie jeńców oraz ich rodzin już po zakończeniu wojny.

Wspomniane wyżej referaty zostały poddane krótkiej dyskusji, w której głos zabrała prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska, córka jeńca – kpt. Konrada Majcherskiego i przedstawicielka Stowarzyszenia Woldenberczyków. Wspomniała o znaczeniu przedmiotów i pamiątek rodzinnych, które obudowane dopiero odpowiednią historią, przekazywaną z pokolenia na pokolenie, nabierają znaczenia i stają się „korelatami kultury”. Do wystąpienia poświęconego pamięci rodzinnej odniósł się prof. zw. dr hab. Jan Marcin Kula. Wskazał na zagrożenia, którym podlega pamięć rodzinna, m.in. jej oczywistość, z czym wiąże się ryzyko „wygaszania” pamięci. Odniósł się do przykładu rodzinnych fotografii, które są identyfikowalne i rozpoznawalne w momencie ich wykonania, a nieopisane przez odbiorcę po latach są bardzo często nie do rozpoznania, tracą swoją warstwę informacyjną, przestają być skutecznym nośnikiem rodzinnej pamięci. Podkreślił również, że „wygaszanie pamięci” może być zabiegiem, który ma ustrzec kolejne pokolenia przed traumą rodzinnej przeszłości związanej z bolesnymi doświadczeniami. Wspomniał o osobistym doświadczeniu swojego ojca, prof. Witolda Kuli, który po powstaniu warszawskim trafił jako jeńiec najpierw do Stalagu 344 Lamsdorf, a później m.in. do Oflagu II D Gross Born. Śladem tej historii jest dla profesora puszka kawy, która wraz z ojcem wróciła z obozu i od lat jest przechowywana w rodzinnych pamiątkach.

Podczas spotkania głos zabrali również przedstawiciele innych rodzin jenieckich, które w ostatnich latach przekazały rodzinne pamiątki do zbiorów CMJW: Jolanta Wagner przypomniała historię swojego wuja – kpt. Tadeusza Kade, jeńca Oflagu VII A Murnau. Zofia Wierzbicka podzieliła się z uczestnikami zjazdu historią Bronisława Iżyka, jeńca m.in. Stalagu V C Wildberg, pochodzącego z podkrakowskich Łagiewnik.

Przed kolejnymi wystąpieniami goście mieli okazję zapoznać się z wystawą czasową – „Muzeum w Miejscu Pamięci”. Prezentacji wystawy opisującej historię Miejsca Pamięci Narodowej w Łambinowicach oraz pokazującej współczesne aspekty pracy CMJW, towarzyszył autorski komentarz dyrektora – dr Violetty Rezler-Wasielewskiej oraz pracowników Muzeum.

Podczas zjazdu doszło również do przekazania do zbiorów Muzeum jenieckich pamiątek oraz dokumentów ppor. Jana Żero – jeńca Oflagu XVIII C Spittal

an der Drau oraz ppor. Józefa Kuklińskiego, jeńca Oflagu II D Gross Born. W obu przypadkach uczynili to synowie jeńców wojennych.

Po krótkiej przerwie o historii swojego życia, a także o tym jak po latach ją interpretuje, opowiedział zebranym Jerzy Esden-Tempski, powstaniec warszawski i jeńiec Stalagu 344 Lamsdorf, jeden z gości honorowych spotkania rodzin jeńców. Podkreślił zasadniczą rolę dbania o pamięć w rodzinie, przekazywania historii i opowieści z pokolenia na pokolenie. Zaznaczył, że bardzo istotne są również działania w sferze publicznej, tj. organizowanie państwowych rocznic, jak i działalność takich placówek jak CMJW.

W dalszej części seminarium referaty problemowe wygłosili pracownicy CMJW. Doktor Bartosz Janczak, pracownik Działu Naukowego, przedstawił nową publikację wydaną przez Muzeum pt. *Pułkownik Julian Janowski (1886–1970) – oddany służbie i rodzinie*, poświęconą historii płk. Juliana Janowskiego, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r., zastępcy dowódcy obrony Warszawy we wrześniu 1939 r., a następnie jeńca oflagów IV B Königstein i VII A Murnau.

O kontaktach z rodzinami jeńców wojennych i codziennej pracy opowiedzieli pracownicy Działu Archiwum oraz Działu Zbiorów i Konserwacji – Iwona Cichoń i Piotr Jędorowicz. W swoim wystąpieniu skupili się przede wszystkim na praktycznych aspektach współpracy z rodzinami – prowadzonej w ramach zorganizowanej zbiórki jenieckich pamiątek „Ocalone pamiątki, zachowana pamięć”, jak i poprzez odpowiedzi na zapytania rodzin poszukujących informacji o swoich bliskich – jeńcach wojennych.

Sebastian Mikulec i dr Anna Wickiewicz, pracownicy Działu Edukacji i Wystaw, w wystąpieniu pt. „Tutaj był mój ojciec...”, opowiedzieli o wizytach rodzin jeńców wojennych w Muzeum oraz Miejscu Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Przypomnieli m.in. historię Lyndy Hill, córki nowozelandzkiego jeńcy Stalagu VIII B (344) Lamsdorf – Jamesa Colvina Craiga, która w 2007 r. odwiedziła Muzeum i przekazała do jego zbiorów cenną rodzinną pamiątkę – pierścień wykonany przez ojca w obozie jenieckim. Wspomniano o żywych emocjach i przeżyciach, które po latach towarzyszą rodzinom jeńców przy okazji odwiedzin w Muzeum i Miejscu Pamięci Narodowej.

Magdalena Kruk-Kuchcińska z Sekcji Komunikacji i Wizerunku CMJW przypomniała o internetowej platformie „Stacja integracja”, która może być wykorzystywana przez rodziny jenieckie i osoby zainteresowane tą tematyką do utrzymywania wzajemnych kontaktów oraz wymiany informacji. Zachęciła również wszystkich zainteresowanych do korzystania z tej możliwości.

O Stowarzyszeniu Przyjaciół Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych, które od 2004 r. działa przy Muzeum i wspomaga jego działalność, opowiedziała dr Renata Kobylarz-Buła, zastępca dyrektora CMJW. Aktywność Stowarzyszenia w ostatnim czasie obejmuje troskę o Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Jednym ze zrealizowanych projektów były prace konserwatorskie, przeprowadzone na Starym

Cmentarzu Jenieckim z okresu I wojny światowej. Prelegentka wskazała również na aktualny projekt edukacyjny współprowadzony przez Stowarzyszenie – „Niepodległość odzyskiwana i tracona. 1918/1939/1945/1989. Kamienie milowe rodzinnej pamięci”. Zachęciła także obecnych do włączenia się w prace Stowarzyszenia.

Końcowym punktem spotkania była dyskusja, prowadzona przez prof. dr hab. Annę Matuchniak-Mystkowską. W jej trakcie głos zabrał prof. Wiesław Dembek, prezes Stowarzyszenia Woldenberczyków, syn jeńca Oflagu II C ppor. Wacława Dembka, który podkreślił, jak ważne jest nawiązanie pierwszego kontaktu z osobami zainteresowanymi jeniecką przeszłością swoich ojców czy dziadków. Czasami przynosi ono efekt i mobilizuje ich do odnalezienia w domowych szufladach czy też szafach jenieckich pamiątek, fotografii, korespondencji. Marcin Łada – wiceprezes Związku Oficerów Rezerwy RP opowiedział o zaangażowaniu w przywracanie pamięci o Oflagu VII A Murnau i odwołał się do historii jeńca tego obozu – mjr. Jacka Decowskiego. Przekazał również CMJW wspomnienia ppor. Stanisława Kicka, jeńca wojennego Stalagu I B Hohenstein. O losach i walce o upamiętnienie historii płk. Stanisława Bobrowskiego, szefa sztabu 27. Dywizji Piechoty Wojska Polskiego, jeńca oflagów II B Arnswalde i II D Gross Born oraz kpt. Wacława Wolińskiego i kpt. Franciszka Burskiego – oficerów artylerii, jeńców obozu specjalnego NKWD w Starobielsku, zamordowanych w siedzibie charkowskiego Zarządu NKWD w kwietniu i maju 1940 r. – opowiedziała ich córka i siostrzenica Anna Maria Wolińska, która osobiście doświadczyła także gehenny powstania warszawskiego. Losy swoich bliskich oraz wyniki odkrywania historii poprzez genealogię rodzinną przybliżyły również Elżbieta Kowalska i Joanna Dolińska. Ta część spotkania zakończyła się apelem wystosowanym do rodzin jeńców – aby historie jeszcze nieustalone i zapamiętane spisywali w formie pisemnej dla kolejnych pokoleń, a także przekazywali do instytucji, takich jak CMJW.

W ramach podsumowania dr Violetta Rezler-Wasielewska podziękowała wszystkim uczestnikom zjazdu za aktywny udział w wydarzeniu. Zachęciła również do dalszego działania, by zachować materialne ślady przeszłości i świadectwa historii jeńców wojennych oraz ich rodzin. Spotkanie zakończyło się uroczystym poczęstunkiem, który był okazją do dalszych rozmów, zadawania pytań, wymiany informacji i kontaktów pomiędzy rodzinami jeńców wojennych. Zainteresowane osoby mogły również kupić specjalistyczne publikacje i wydawnictwa CMJW oraz teczki bezkwasowe pomocne w bezpiecznym przechowywaniu pamiątek i dokumentów, natomiast członkowie rodzin jenieckich mieli możliwość uzyskania informacji dotyczącej kwerend realizowanych przez Archiwum CMJW.

Piotr Jędorowicz